

Történelmünk tükre Budapest

BUDIMPEŠTA, ZRCALO NAŠE POVIJESTI

TÖRTÉNELMÜNK TÜKRE
B U D A P E S T

THE MIRROR OF OUR HISTORY:
B U D A P E S T

A RÓMAI VÁROS
▪
A KÖZÉPKOR
▪
AZ ISZLÁM EMLÉKEI
▪
A HÁROM VÁROS
▪
NAGYVÁROS KELETKEZIK
▪
BUDAPEST FŐVÁROS
▪
NYUGAT ÉS KELET
TALÁLKOZÁSA
AZ ÉPÍTÉSZETBEN
▪
A VILÁGÖRÖKSÉG

RIMSKI GRAD
▪
SREDNJI VIJEK
▪
ISLAMSKI SPOMENICI
▪
TRI GRADA
▪
VELEGRAD SE RAĐA
▪
BUDIMPEŠTA, GLAVNI GRAD
▪
SUSRET ZAPADA I ISTOKA
U GRADITELJSTVU
▪
SVJETSKA BAŠTINA

*B*udapest, Magyarország fővárosa – a világ legtöbb településéhez hasonlóan – olyan helyen alakult ki, amelyet kedvező földrajzi adottságok határoztak meg. Ez a terület a régészeti ásatások tanúbizonysága szerint az emberiség őstörténetétől kezdve lakott volt, mind a Duna jobb partjának hegyes-dombos vidéke, mind a balparti sík vidék. Ezekből a régi időkből csak tudományos és múzeumi emlékek maradtak ránk, az akkori építmények, lakóhelyek romlandó anyaga nem maradhatott fenn.

Budimpešta, glavni grad Mađarske, poput većine naseljenih mjesta širom svijeta, nastala je na području na kojem su zemljopisni uvjeti bili povoljni. Prema svjedočenju arheoloških nalazišta, ljudi su to područje, kako brdsko-planinski kraj uz desnu tako i ravničarske predjele uz lijevu obalu Dunava, naseljavali od prapovijesti. Iz tih su pradavnih vremena ostali znanstveni i muzejski spomenici, no tadašnje zgrade i trošna grada nastamba nisu izdržali protok vremena.

Országház
V. kerület, Kossuth Lajos tér

Parlament
V. okrug, Trg Kossuth Lajos

A RÓMAI VÁROS

Az ú.n. „katonavárosi” amfiteátrum
III. kerület, Nagyszombat utca

Aquincum napjainkban

Az ú.n. „polgárvárosi” amfiteátrum
III. kerület Aquincum

Amfiteatar u tzv. vojničkom gradu
III. okrug, Ulica Nagyszombat

Aquicum danas.

Amfiteatar u tzv. civilnom gradu
III. okrug, Aquicum

Az első marandó – kőből épült – építészeti emlékek abból az időből származnak, amikor a római birodalom meghódította a mai Magyarország nyugati részét a Duna vonaláig, majd katonai létesítmények, táborok, erődök környezetében kialakították az i.sz. 2-3. századi nagy településeket. Ilyen település volt a mai Budapest északi részén, a Duna jobb partján a római kori Aquincum városa. Nagyvárosi létére utalnak feltárt és bemutatott romjai, és a két nagy amfiteátrum, ahol a lakosság szórakoztatására nagyszabású játékokat, emberek és vadállatok részvételével párviadalokat mutattak be. A mai város területén a római kori élet virágzása mintegy 300 évig tartott.

Rimski grad

Prvi trajan arhitektonski spomenik, kamena građevina, potječe iz razdoblja kada je Rimsko carstvo osvojilo područje današnje zapadne Mađarske sve do crte Dunava, kada su Rimljani, u 2. i 3. stoljeću, u blizini vojnih objekata, logora i utvrda gradili velika naselja. Takvo je naselje bilo na desnoj obali Dunava i rimski Aquicum, grad na mjestu današnje sjeverne Budimpešte. O veličini toga antičkoga velegrada s dva golema amfiteatra u kojima se ondašnje stanovništvo bavljalo veličanstvenim igrama, dvobojima ljudi i divljih zvijeri, svjedoče otkrivene, javnosti predstavljene ruševine. Rimski je način života u tome budimpeštanskom području cvao gotovo tristo godina.

Az első évezred második felében az ország egész területe – így a fővárosé is – vándorló népek „országútja” volt, ebből az időből nincs építészeti emlékünck, csupán arra vannak régészeti adatok, hogy a rómaiak elhagyott épületeit használatba

vették. A magyarok a honfoglalás (9. század) idején és még hosszú évszázadokig nem építkeztek maradandó építőanyagokból, inkább csak az uralkodói székhelyek, templomok, kolostorok maradványait láthatjuk napjainkban is. A középkori városi fejlődés építészeti öröksége ma a budai Várban látható, a királyi palotában, a középkori mintára helyreállított Mátyás templomban, a Várnegyed középkori épületeiben.

Srednji vijek

U drugoj je polovici prvoga tisućljeća cijeli prostor naše zemlje, pa tako i glavnoga grada, bila "magistralna cesta" seobe tadašnjih putujućih naroda koji su, sudeći prema arheološkim podacima, koristili napuštene rimske građevine, no graditeljske spomenike nisu ostavljali za sobom. U doba doseljavanja (9. stoljeće) i još mnoga duga stoljeća poslije, Mađari nisu koristili trajniji građevni materijal. Nailazimo tek na ostatke vla-

A KÖZÉPKOR

Tárnok utca a budai Várban
Országház utca a budai Várban
„Miklós-torony” a budai Várban
Mátyás templom a budai Várban

■
Ulica Tárnok u budimskoj Tvrđavi.
Ulica Országház u budimskoj Tvrđavi
Nikolina kula u budimskoj Tvrđavi
Matijina crkva u budimskoj Tvrđavi

darskih središta, crkava i samostana. Tragove graditeljske baštine srednjovjekovnoga urbanog razvoja čuvaju još uvijek budimska Tvrđava, kraljevska palača, po srednjovjekovnom uzoru obnovljena Matijina crkva i poneka srednjovjekovna građevina grada u Tvrđavi.

AZ ISZLÁM EMLÉKEI

Gül Baba türbe (síremlék)
II. kerület, Mecset utca 14.

Török fürdő
II. kerület, Frankel Leó utca 25.

Király fürdő
II. kerület, Fő utca 82-86.

■
Gül Baba türbe (nadgrobní spomenik)
II. okrug, Ulica Mecset 14

Turska kupelj
II. okrug, Put Frankel Leó 25

Kupalište Király
II. okrug, Ulica Fő 82-86

A 16. század közepétől a 17. század végéig terjedő mintegy 150 éves időszakban a mai Budapest területe a török birodalom hódoltsága alá tartozott. Ennek az időszaknak az építkezéseiből vallási rendeltetésű emlékek és fürdőépületek maradtak fenn. Ezek a török kori fürdők a budapesti gyógyvíz- és fürdőkultúra közkedvelt, működő részei.

Islamski spomenici

Tursko je carstvo od sredine 16. do kraja 17. stoljeća zaposjedalo prostor današnje Budimpešte gotovo 150 godina. O arhitekturi toga razdoblja svjedoče većinom grade-

vine religijske namjene i kupališta. Vremenom su te turske kupelji postale ishodištem budimpeštanske kulture korištenja toplica i ljekovitih voda; one su još uvijek omiljeni i funkcionalni dijelovi urbanoga bića.

Budapest mai területének a török birodalomtól való visszafoglalása után hatalmas építészeti fellendülés következett. A mai főváros helyén az akkor még különálló három város – Pest, Buda, Óbuda – 18. száza-

di lakóépületeiből, a főúri kastélyokból, valamint az egyházi épületekből sok őrzi máig a barokk stílusú építészet legszebb emlékeit. Ebből az időszakból származnak az ipari építészet első emlékei is.

Tri grada

Nakon što je današnje područje grada Budimpešte vraćeno iz sastava Turskoga carstva, u gradu je započelo razdoblje graditeljske ekspanzije. Tada se još prostor sadašnjega glavnoga grada dijelio na tri grada, na Peštu, na Budim i na Stari Budim. Velik broj stambenih kuća, aristokratskih dvoraca i sakralnih objekata iz 18. stoljeća još uvijek čuva prekrasne spomenike graditeljskoga umijeća u baroknome slogu. Prvi spomenici industrijske arhitekture također potječu iz toga razdoblja.

A HÁROM VÁROS

Óbudai részlet
III. kerület, Lajos utca
Batthyány tér, I. kerület
Belvárosi templom
V. kerület, Március 15. tér
■
Pogled na Stari Budim
II. okrug, Ulica Lajos
Trg Battyány
Lokrug
Crkva u središtu grada
V. okrug, Trg Március 15.

NAGYVÁROS
KELETKEZIK

A 19. század első felében az új építészeti arculatot képviselő egyházi építkezések mellett robbanásszerűen fejlődik a polgári város, főleg a pesti oldalon. Megépülnek a kultúra és a közigazgatás első nagyszabású épületei, kialakulnak a város fő útvonalai. Megépül a Duna két partját összekötő első állandó híd.

Velegrad se rađa

Uz sakralno graditeljstvo, koje donosi novu arhitektonsku vizuru, u prvoj polovici 19. stoljeća eksplozivno raste i građanska komponenta gradskoga tkiva, osobito na peštanskoj strani. Grade se prve monumental-

Vármegye-ház, középület
V. kerület, Városház utca 7.

Evangelikus templom
V. kerület, Deák Ferenc tér

Nemzeti Múzeum VIII. kerület,
Múzeum körút 14-16.

■
Županijska vijećnica, zgrada javne namjene
V. okrug, Ulica Városház 7.

Evangelistička crkva
V. okrug, Trg Deák Ferenc

Nacionalni muzej
VIII. okrug, Múzeum körút (bulevar) 14-16

ne zgrade kulturne i upravne namjene, formiraju se glavni gradski komunikacijski pravci. Sagrađen je i prvi most koji će trajno povezati obale Dunava.

1873-ban Pest, Buda és Óbuda egyesítésével létrejön a főváros, Budapest. Az ezt követő időszakban, már céltudatos várostervezés keretei között, reprezentatív nagyvárosi útvonalak, építészeti együttesek születnek. Újabb hidak kötik össze a Duna partjait, a két városrészt. A kultúra, a közlekedés, az ipar, a kereskedelem, az állami élet ekkor épített épületei Budapest legismertebb jellegzetességei, jelképei.

Budimpešta, glavni grad

Budimpešta, glavni grad, nastaje godine 1873. sjedinjavanjem Pešte, Budima i Staroga Budima. Slijedilo je razdoblje u kojemu su prema osmišljenim urbanističkim planovima stvarani reprezentativni velegradski prospekti i arhitektonske cjeline. Obale Dunava, istočnu i zapadnu stranu grada, spajaju novi mostovi. Reprezentativni objekti kulturne,

prometne, industrijske, trgovinske i državno-upravne namjene, sagrađeni u to doba, postali su najpoznatije graditeljske osobitosti glavnoga grada, simboli Budimpešte.

BUDAPEST FŐVÁROS

Királyi palota
a budai Várban

Kossuth Lajos tér, V. kerület

Operaház
VI. kerület, Andrassy út 22.

■
Kraljevska palača u budimskoj
Tvrđavi

Trg Kossuth Lajos
V. okrug

Opera
VI. okrug, Put Andrassy 22

NYUGAT ÉS KELET TALÁLKOZÁSA AZ ÉPÍTÉSZETBEN

Zeneakadémia
VI. kerület, Liszt Ferenc tér 8.

Banképület
V. kerület, Hold utca 4.

Banképület
V. kerület, Martinelli tér 3.

Iparművészeti Múzeum
IX. kerület, Üllői út 33-37.

■
Glazbena akademija
VI. okrug, Trg Ferenc Liszt 8

Zgrada banke
V. okrug, Ulica Hold 4

Zgrada banke
V. okrug, Trg Martinelli 3

Muzej za umjetnost i obrt
IX. okrug, Put Üllői 33-37

A 19. és 20. század fordulója körül és azt követően új, az előzőekhez nem hasonlító építészeti stílus jelenik meg Budapesten. Sajátossága, hogy míg a megújulásra való törekvés iránya Nyugat felől jut el hozzánk, az építészeti formavilág elemeiben Kelet felé fordulnak az építészek. Létrejön a Nyugat- és Észak-Európában elterjedt ún. szecessziós építészetnek a „magyaros” változata és a városkép meghatározójává válik.

Susret zapada i istoka u graditeljstvu

Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, te godinama poslije, u Budimpešti se javlja novi stil, graditeljski jezik ni sa čime usporediv iz ranijih vremena. Premda su obnoviteljske tendencije

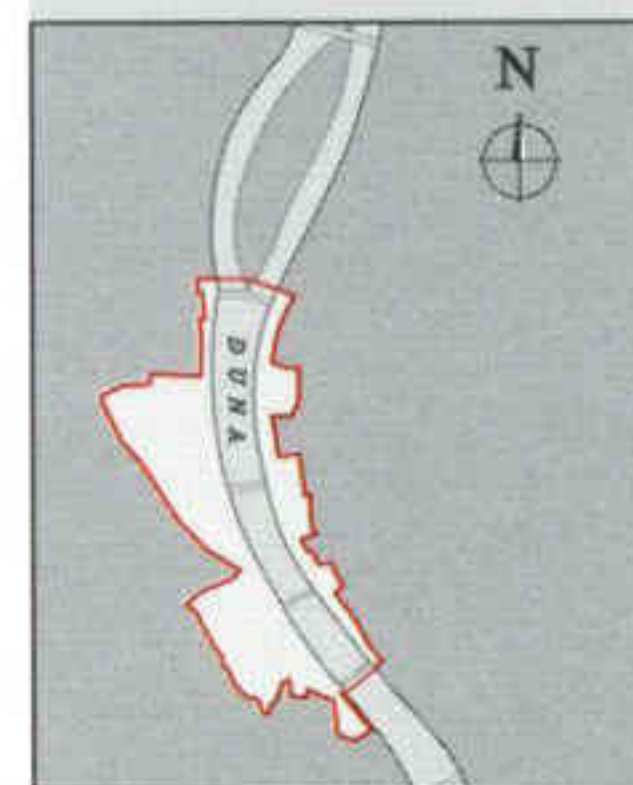
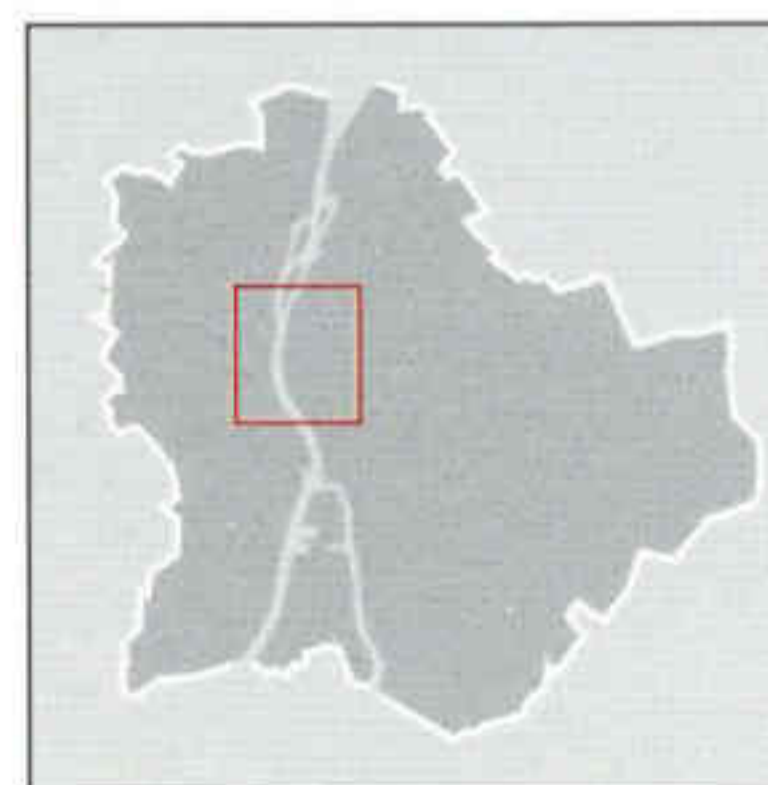
dopirale sa Zapada, zanimljivo je da su budimpeštanski arhitekti u oblikovanju vlastitoga graditeljskog izraza posegnuli za istočnjačkim uzorima. "Mađarska" je inačica tzv. secesijskoga stila koji se tada širio zapadnom i sjevernom Europom, postala determinantom novoga gradskog vizualnog identiteta.

A fővárosnak ez az évszázadok alatt kialakult, máig meghatározó arculata, egyedülálló jellegzetessége tette lehetővé, hogy a Duna két partjának panorámája és a Várhegy – tehát a főváros szíve – az UNESCO határozata révén a „világörökség” részévé váljon. Budapest ma tevékeny szerepet vállal a régió – Közép- és Kelet-Európa – azon városainak közös értékőrző programjaiban, amelyek szintén a „világörökség” részeit őrzik, Lengyelország, Görögország, Oroszország, Bulgária, Szlovákia, Horvátország, Litvánia, Törökország történelmi városaival.

Svjetska baština

Stoljećima stvaran, prepoznatljiv i nadasve jedinstven gradski krajolik omogućio je glavnome gradu da se najuža jezgra, srce grada, panorama koju tvore predjeli s obje strane Dunava i brežuljak s Tvrđavom, odlukom UNESCO-a upišu u popis svjetske baštine. Danas Budimpešta igra aktivnu ulogu u regionalnim zajedničkim programima zaštite urbanih vrijednosti gradova srednje i istočne Europe, surađujući s povijesnim gradovima Poljske, Grčke, Rusije, Bugarske, Slovačke, Hrvatske, Litve i Turske koji također skrbe o dijelovima svjetske baštine.

A VILÁGÖRÖKSÉG

A pesti Dunapart látképe
A „világörökség” látképe
Budapest térképe a „világörökséggel”
■
Pogled na peštansku obalu Dunava.
Pogled na "svjetsku baštinu".
Zemljovid Budimpešte sa "svjetskom baštinom".

A kiállítást készítette: Budapest Főváros Önkormányzata
Főpolgármesteri Hivatal
Települési Értékvédelmi Ügyosztály
Szakmai irányítás, koncepció: dr. Kiss Katalin
Hadházy Ábá
Grafika, kivitelezés: Perlitz Géza
Fotók: Szathmáry Zoltán
Fáryné, Szalatnyay Judit
Települési Értékvédelmi Ügyosztály archívuma

Izdavač:
Grad Zagreb, Ured za kulturu
Za izdavača:
Muzej grada Zagreba
Izložbu pripremili:
Poglavarstvo grada Budimpešte
Ured gradonačelnika
Odjel za zaštitu urbanih vrijednosti
Stručno vodstvo i koncepcija:
Dr. Katalin Kiss
Ábá Hadházy
Tisak hrvatskog izdanja:
LASERplus d.o.o.
Grafička oprema i izvedba:
Géza Perlitz
Fotografije:
Zoltán Szathmáry
Judit Szalatnyay Fáry

Arhiv Odjela za zaštitu urbanih vrijednosti
Naklada: 1000 primjeraka
Zagreb, 2001.

Nisu samo ljudi odgovorni za svoj izgled, jednako su za to odgovorni i gradovi i naselja. Trudimo se sačuvati stoljećima stvaran ugodan dojam gradskoga krajolika Budimpešte. Uz reprezentativne spomenike kulture i graditeljske povijesti taj lik grada stvaraju i okviri koji omeđuju ljudski život: mnogobrojne zgrade i arhitektonski kompleksi.

Poglavarstvo glavnoga grada svjesno je značenja te jedinstvene graditeljske, baštinjene vanjštine. Usprkos neizbježnim poteškoćama koje donosi društvena i gospodarska pretvorba, u želji da takvim okolišem sugrađanima podari familijarnost doma, a goste spremno dočeka, Poglavarstvo nastoji rekonstruirati, obnoviti i preporoditi naslijeđene vrijednosti.

Odgovorni su u prijestolničkoj samoupravi shvatili da nije dovoljno neki objekt proglasiti zaštićenim. Jasno im je da, u obnoviteljskim poslovima, Grad ne može vlasnike i korisnike zgrada financijski prepustiti samima sebi. Program potpore za zaštitu urbanih vrijednosti djeluje od 1994., a njegova su sredstva pomogla da se vrate arhitektonske i ambijentalne kvalitete mnogim zgradama pod zaštitom Grada.

Nem csak az emberek, hanem a települések, városok is felelősek az arcukért. Budapestnek a történelem során kialakult meghitt arculatát is igyekszünk megőrizni. Ehhez az arculathoz a kultúra és a építészettörténet reprezentatív emlékei mellett az emberi élet kereteit meghatározó számos egyéb épület, épületegyüttes is hozzátartozik.

A főváros önkormányzata tisztán látja az egyedülálló építészeti arculat jelentőségét. A politikai és gazdasági átalakulás óhatatlan nehézségei között is arra törekszik, hogy ezek az értékek helyreállítva, megújulva, újjászületve teremtsenek otthonos környezetet a lakosságnak és így várják az idelátogató vendégeket.

A főváros önkormányzata felismerte, hogy a védettség kimondása mellett a védett épületek felújításának feladataiban az épületek tulajdonosait, használóit, lakóit pénzügyi szempontból sem hagyhatja magára. A települési értékvédelmi támogatás 1994. óta működik, és napjainkig számos helyi védettség alatt álló épület építészeti, környezetformáló értékének helyreállítását, újjászületését segítette.